

Yayın Geliş Tarihi: 13.06.2018
Yayına Kabul Tarihi: 04.07.2018
Online Yayın Tarihi: 17.08.2018
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.433841>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 20, Sayı: 2, Yıl: 2018, Sayfa: 253-273
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

TÜRKMEN ATASÖZLERİNE PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM¹

Didar ANNABERDİYEV*

Öz

Bu çalışmada, psikoloji biliminin hayatımızın bütün yönlerini kapsadığı ve dolayısıyla halk ürünü olan atasözlerinin her birinin de bir psikolojik durumu açığa çıkardığı düşüncesinden hareketle 5405 Türkmen atasözü psikolojik yönden incelenmiştir.

Türkmen atasözleri, konuları bakımından birbirine benzer psikoloji alanlarından oluşturulan beş gruba göre değerlendirilip, psikolojik bakış açısıyla yorumlanmıştır. İnceleme sonucunda, “Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubunun 3577 atasözüyle (% 66) en fazla Türkmen atasözünü kapsadığı tespit edilmiştir. Sayısal olarak ikinci büyük grubun 1001 atasözüyle (% 19) “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” olduğu, üçüncü grubun ise 390 atasözüyle (% 7) “Deneysel ve Fizyolojik Psikoloji” olduğu saptanmıştır. “Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi” grubu 269 (% 5) atasözüyle dördüncü sırada yer alırken, “Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubu 168 (% 3) atasözüyle en son grubu teşkil etmiştir.

Alınan sonuçtan hareketle, Türkmen toplumunu oluşturan temel üç yapının; yani birey, aile ve toplumla ilgili atasözlerinin sayısal olarak ilk üç sırayı oluşturduğu saptanmıştır. “Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubunda yer alan Türkmen atasözlerinin sayıca fazla oluşu ise Türkmen toplumunda toplumsal uyumu sağlamak amacıyla sosyal normların ortaya çıkmasını sağlayan anlayışın olduğunu göstermektedir.

Bu araştırma, atasözlerinin en önemli işlevinin Türkmen toplumunda toplumsal uyumu sağlayıcı sosyal normları topluma tanıtmak ve benimsetmek olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Türkmen, Atasözü, Psikoloji.

PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TURKMEN PROVERBS²

Abstract

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Annaberdiev, D. (2018). Türkmen atasözlerine psikolojik bir yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2), 253-273.

¹ Bu çalışma “Türkmen Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım” adlı doktora tezinden (Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012) üretilmiştir.

* Dr., Türkmenistan İlimler Akademisi, Milli Elyazmaları Enstitüsü, Halk Bilimi Bölümü, didarannaberdiev@gmail.com

² This study is derived from the PhD dissertation titled “Psychological Approach to Turkmen Proverbs” (Ege University, Graduate School of Social Sciences, 2012).

In this study, considering that the psychology discipline covers all aspects of our lives, therefore as folk products proverbs express psychological situations, psychological aspects of 5405 Turkmen proverbs have been studied.

Turkmen proverbs has been classified under the five groups of psychology, which resembles each other in respect to their subjects and interpreted according to psychological point of view. As the result of examining Turkmen proverbs with regard to subfields of psychology, it became apparent that the "Social and Industrial Psychology" group contains utmost Turkmen proverbs with 3577 proverbs (%66). The second group appears to be "Developmental and Personality Psychology" group with 1001 proverbs (%19) and the third appears to be "Experimental and Physiological Psychology" group with 390 proverbs (%7). "Clinical and Counseling Psychology" appears to be the fourth group with 269 proverbs (%5) and "School and Educational Psychology" is the fifth group with 168 proverb (%3).

As the result of the study it become apparent that proverbs about three base structure, namely person, family and society, are quantitatively top three kinds of Turkmen proverbs. In conclusion the cause of "Social and Industrial Psychology" group contains utmost Turkmen proverbs is the understanding of using social norms in order to provide social coherence.

The results obtained in this study bring out that the most important function of proverbs in Turkmen society is to present and impose the norms which provides the social coherence.

Keywords: *Folklore, Turkmen, Proverb, Psychology.*

GİRİŞ

Her toplumda, manevi kültür alanı içinde sayılacak türkü, ağıt, mani, ninni, halk hikâyesi, atasözü ve deyimler gibi sözlü kültür ürünleri yaratılmış, sözlü veya yazılı gelenekten yararlanılarak gelecek nesillere aktarılıp yaşatılmıştır. Özellikle hayatın hemen her safhasında yer alan, insanların deneme yanılma yöntemiyle yüzyıllar süren sosyal hayat deneyimleri sonucunda oluşmuş duygu ve düşüncelerin temelinde teşekkül eden kültür ürünlerinden atasözleri, ayrı bir ehemmiyete sahiptir.

Yeryüzündeki bütün milletlerin yol gösteren, öğüt veren ve "atasözleri" olarak nitelendirdikleri bu sözler; milletlerin manevi değerlerini, kendilerine özgü duygularını, düşüncelerini ve hayata bakış açılarını yansıtan hem de bu özellikleriyle içinden çıktıkları kültürleri iyi bir şekilde ortaya koyan ürünlerdir (Karaca, 2000: 119). Bir başka ifadeyle, toplumsal yaşantı içindeki bireylerin yarattıkları bu özlü sözler, milletlerin karakterlerini, hayat karşısındaki tavır ve zihniyetlerini, kültürel örüntülerini ifade etmektedir. Atasözleri, her milletin düşünce ve duygu dünyasında yer alan değerlerin ve onları yoğurup yaşattığı kendi karakterinin, yapısının, kısacası geleneksel ve anonim dünya görüşünün dışavurumudur (Oy, 2003: 170).

Türk halk bilimi araştırmacılarından Ömer Asım Aksoy, her millette var olan atasözlerinin sosyoloji, felsefe, tarih, ahlâk, folklor ve psikoloji gibi birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer millî varlıklar olduğunu ifade etmiştir (Aksoy, 1988: 131). Dolayısıyla, bir milletin evrene ve kendisine bakışını belirleyen, toplumun ortak bilincinin ürünü olan atasözlerinden, sosyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik bağlamlarda yararlanılabilir (Altun, 2004: 90). Çünkü atasözleri, o dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, nükte ve buluşlarını, kısaca maddi ve manevi kültürünü yansıtmaktadır. Bu kalıplaşmış sözler, milletlerin düşünce tarihini aydınlatmada (Yılar, 2007: 42), taşıdıkları mesajlar ve yönlendirdikleri davranışlar itibarıyla, ait olduğu milletin yüzlerce yıllık temel zihin yapısını göstermesi bakımından (Oy, 2003: 151) önemli veriler sunmaktadır.

Belirli bir toplumun atasözlerinin psikolojik bir yaklaşımla ele alınması sonucunda, o toplumun dünya görüşü, yaşantısı, değer yargıları ve benzeri konularda ipuçlar sağlayacağı fikrinden yola çıkarak, bu çalışmada Türk kültürünün genel sözlü geleneği içinde yer alan Türkmen atasözlerinin işlevsel özellikleri bakımından psikoloji alanlarına göre sınıflandırılıp psikolojik boyutta incelenmesi, Türkmen kültürünün psikolojik karakterinin atasözlerinde hangi psikolojik boyutta yansıtıldıklarının ortaya konulması hem de psikoloji ilminin Türkmen atasözleri üzerinde, dolayısıyla da Türkmen toplumunda işlediği rolünün belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniklerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Genelde tarihçiler, antropologlar, dilbilimciler ve halk bilimciler tarafından kullanılan yöntemlerden biri olan doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgiler içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 140).

Ayrıca, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması için tematik çerçeve oluşturma, oluşturulan bu çerçeveye göre eldeki verileri organize etme, organize edilen verileri tanımlama ve tanımlanan bulguları açıklama, ilişkilendirme ve anlamlandırma aşamalarından oluşan betimsel analiz kullanılmıştır. (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 158-159).

Bu araştırmanın genel veri kaynağını Türkmen araştırmacılarından Kakalı Berkeliyev'in "Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi" [Türkmen Atasözleri] adlı eseri (Berkeliyev, 1983), Gurbandurdı Geldiyev ve Annamırat Altıyev'in "Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi" [Türkmen Atasözleri] adlı eseri (Geldiyev ve Altıyev, 2002) ve Mırat Çarıyev'in hazırladığı "Türkmen Halk Nakılları" [Türkmen Halk Atasözleri] adlı eseri (Çarıyev, 2005) oluşturmuştur. Ayrıca, Ali Duymaz

tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan Sapar Kürenov'un "Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri (Çovdurlar, İğdirler, Söyüncalılar)" adlı kitabı (Kürenov, 1995) ile Levent Doğan'ın "Türkmen Atasözleri (Türkmen Halk Nakılları)" adlı kitabı (Doğan, 2012) ek olarak kullanılmıştır.

Verilerin toplanma işlemi sonucunda 10810 Türkmen atasözü elde edilmiş, çalışmanın amacı Türkmen atasözlerindeki psikolojik örüntüyü ortaya çıkarmak olduğundan, genel popülasyondan basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 5405 atasözü inceleme kapsamına alınmıştır.

Türkmen atasözlerinden elde edilen örneklem grup, psikoloji alanlarından oluşturulan gruplara göre sınıflandırılıp incelenmiştir. Bu gruplar, Robert S. Feldman'ın sınıflandırma sisteminden (Feldman, 1997: 5-8) hareketle üzerinde durdukları konuları bakımından benzerlikten yola çıkılarak "Deneysel Psikoloji ve Fizyolojik Psikoloji", "Gelişim Psikolojisi ve Kişilik Psikolojisi", "Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi", "Okul Psikolojisi ve Eğitim Psikolojisi", "Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi" olarak belirlenmiş ve atasözleri bu gruplara göre sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Atasözlerinin bazı psikoloji alanlarına göre tasniflerinde Türk araştırmacılarından İhsan Kurt'un "Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım" atlı kitabındaki yöntemsel düzen benimsenmiştir (Kurt, 1997).

Atasözlerini sınıflandırma işlemi, atasözlerinin işlevsel özellikleri dikkate alınarak her bir atasözünün ilgili olduğu psikolojinin alt alanına göre yerleştirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca psikoloji ilminin kendi içerisinde birbiriyle iç içe geçmiş olması gerçeğinden hareketle, birden fazla psikoloji alanına girebilen atasözleri değerlendirilirken işlevsel olarak en baskın olan özelliğine uygun olan psikoloji alanı içerisinde değerlendirilmiştir.

Atasözlerini sınıflandırma işleminin doğru gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin kontrol edilmesi amacıyla Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık hem de Psikoloji bölümlerinde görev yapan yardımcı doçent ünvanlı iki uzmana başvurularak, atasözlerinin dâhil edildikleri psikoloji grubuna uygunlukları kontrol ettirilmiştir.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada yer alan ve çalışmanın öznesini oluşturan, davranışsal ve zihinsel süreçlerin sonucu olan Türkmen atasözleri, üzerinde durdukları konular ve kullandıkları yöntemler açısından psikoloji ilminin birbirine yakın olan alt dallarıyla birlikte ele alınıp incelenmiştir. Türkmen atasözlerini gruplara göre sınıflandırma işlemi, kapsadığı atasözlerinin sayısı bakımından en büyük gruptan en az gruba doğru sıralama izlenmiştir.

“Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” İle İlgili Atasözleri

Türkmen atasözlerinin psikoloji alanlarına göre dağılımında 3577 atasözünüyle ilk sırayı “Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubu oluşturmuştur. Bu grupta toplanan Türkmen atasözleri diğer dört grupta toplanan atasözlerinin toplamının yaklaşık iki katına eşit olmuştur. Bireylerin ve grupların birbirleriyle etkileşimini ve bu etkileşimin tutumlar ve davranışlar üzerindeki etkisini davranışsal, bilişsel ve duygusal yönleriyle sistematik olarak inceleyen psikolojinin en yaygın dallarından biri olan “Sosyal Psikoloji”nin konuları (Atkinson et al., 1995: 18; Bilgin, 2009: 11; Cüceloğlu, 1997: 514) çerçevesinde bu grup altında yer alan Türkmen atasözleri; bireyler ve gruplar arası ilişkiler, toplumsal statü, cinsel kimlik, sosyal normlar, din gibi konuları yansıtan atasözlerinden oluşmuştur.

İki birey arasında veya bir grup içinde gerçekleşen insanlar arası etkileşim Türkmen atasözlerinde özellikle aşk, sevgi, gönül, dostluk, düşmanlık, dedikodu, işbirliği, kıymet, saygı konuları sıkça işlenmiştir. Örneğin; “Aşığa Bağdat soralmaz” [Aşığa Bağdat sorulmaz], “Bir yürekde iki söyğä yer yok” [Bir kalpte iki aşka yer yok] veya “Bir gövün – yüz mün Kâbe” [Bir gönül, yüz bin Kabe] atasözlerinde aşk, sevgi, gönül; “Çayın soñı, çorbanın öñi dostuña” [Çayın sonu, çorbanın önü dostuna] atasözünde dostluk; “Duşmanın güldüğü – sırnı bildiği” [Düşmanın gülüyorsa – sırnı biliyordur (demek)] atasözünde düşmanlık; “Aytdı aytdı bilen ağız alarar” [O söyledi bu söylediyle ara açılır] atasözünde dedikodu; “Arkalaşan dağ aşar” [Yardımlaşan (işbirliği yapan) dağı aşar] atasözünde işbirliği; “Gadır – gayın bilen giyevde” [Kıymet, kayın ile güveyde] atasözünde kıymet; “Ata-enä hormat – Tañra ibadet” [Anne babaya hürmet, Tanrıya ibadet] atasözünde anne babaya saygı gibi konular işlenmiştir.

İnsan ilişkileri bireyler arasında gerçekleşebilirken, ayrıca komşular gibi gruplar arasında veya milletler gibi toplumlar arasında da yaşanmaktadır. “Gülme goñşına – geler başına [Gülme komşuna, gelir başına]” veya “Ayrılmaz goñşına unutgısız söz aytma [Can ciğer komşuna unutamayacağı söz söyleme]” gibi gruplar arası ilişkiler veya “Türkmen garrasa, hünär tapar, gazak garrasa düye bakar, galpak garrasa iğde kakar” [Türkmen yaşlansa, hüner bulur; Kazak yaşlansa deve bakar; Karakalpak yaşlansa iğde (ağacını) silker] atasözü gibi Türk halklarına ilişkin konularda pek çok Türkmen atasözü de bu gruba dâhil edilmiştir.

Yine, “Sosyal Psikoloji”nin konuları çerçevesinde liderlik, fakir/zengin veya itibar gibi toplumsal statüye ilişkin ve kadın/erkek gibi cinsel kimliğe ilişkin atasözleri de bu grup içerisinde yerini almıştır. “Baş bolmasa, gövre lâş” [Baş olmazsa, gövde leştir] atasözünde önderlik; “Ağız gışık bolsa-da, bay gızı är dannar” [Ağız eğri de olsa, zengin kızı koca seçer] veya “Garıba palav hem bir aş” [Fakire pilav da bir aş] atasözlerinde zenginlik ve fakirlik; “Abray gidenden, bağı hem gider” [Saygınlığı gidenin, bahtı da gider] atasözünde itibar konusu; “Erkek – gazanar, hatın – bezener” [Erkek kazanır, hatun süslenir] atasözünde ise kadın ve

erkek gibi cinsel kimliğe ilişkin konuların sıkça işlendiği görülmüş ve gruba dâhil edilmiştir.

Bireyler toplum içinde yaşamlarını sürdürürken, sosyal norm olarak adlandırılan belirli kurallara ve toplumsal beklentilere uymak zorundadırlar. “Sosyal Psikoloji” bu çerçevede toplumsal beklenti veya namus gibi konuları da kapsamaktadır. Bunlarla da ilgili olarak “Depä çık-da seret, haysı tarap köp bolsa, sen hem şoña” [Tepeye çık da bak; hangi taraf kalabalık ise, sen de oraya], “Ağzıbire Tañrı bir, ağzalanı gañrıbir” [Birlik olana Tanrı verir, birlik olmayana zorluk verir]veya “Gazan garası gider, namıs garası gitmez” [Kazan karası gider, namus karası gitmez] şeklindeki atasözleri tespit edilmiştir.

Ayrıca, “Alla keremdir, guyusu tereñdir” [Allah kerimdir, kuyusu derindir] atasözlerinde olduğu gibi din gibi sosyal konuların işlendiği tespit edilmiş ve gruba dâhil edilmiştir.

İş ve çalışma dünyasını kapsayan “Endüstri Psikolojisinin” konuları çerçevesinde değerlendirilen Türkmen atasözleri ise iş, çalışma ve meslekler ile ilgili atasözlerinden oluşmuştur [Doğan, 1995: 43; Cüceloğlu, 1997: 39]. Sosyal yaşamda insanla iş koşulları arasındaki etkileşimi inceleyen “Endüstri Psikolojisi” alanı ile ilgili olarak meslek (sarraf vb.) veya iş (çobanlık, çiftçilik, hayvancılık vb.), çalışma, tembellik, yorgunluk, çaba, kazanç, tasarruf, başarı gibi pek çok konuda Türkmen atasözü tespit edilmiştir. Bunlardan “Kesbi bolan kesip-kesip alar” [Mesleği olan kesip kesip alır], “Zerğär zer tanır, harban– har” [Sarraf altın tanır, eşek bakıcısı eşek] atasözlerinde meslek; “Çopanıñ ayağı yetmedik yere, tayağı yeter” [Çobanın ayağının yetmediği yere, sopası yeter], “Buğday eken arpa ormaz” [Buğday eken arpa biçmez], “Atızñ çili – öküziñ bili” [Evleğin sınırı, öküzün belidir] atasözlerinde iş; “Bedev at menzil keser” [Koşu atı mesafe alır], “İşlemedik – dişlemez” [İşlemeyen dişlemez (yiyemez)] atasözlerinde çalışma; “Az işleseñ, iğenç alarsıñ, yatsañ – käyinç” [Az çalışsan laf (sızlanma) işitirsin, yatsan azar] atasözünde tembellik, “Bir arana değme, bir-de acığana” [Bir yorulana değme, bir de acıkana] atasözünde yorgunluk; “Şeytanıñ başarmadıgını oğraş başarar” [Şeytanın başaramadığını uğraşan başarır] atasözünde çaba; “Goyun bakışına seretme, hak alşıma seret” [Koyun beslediğime bakma, kazancıma bak] atasözünde kazanç; “Çemçeläp yığnanıñı, çanaklap dökme” [Kaşıkla topladığını, çanakla dökme] atasözünde tasarruf; “Oñaran aşın iyer, oñarmadık – başın” [Başaran aşını yer, başarmayan başını] atasözünde ise başarı gibi konular işlenmiştir.

İnsan, tek başına değil, belli bir zaman ve yerde, birtakım sosyal ve kültürel geleneklerin egemen olduğu bir ortamda yaşar. İnsan fiziksel çevresi ile olduğu gibi toplumsal çevresi ile de sürekli bir etkileşim, karşılıklı alışveriş halindedir. Bunun doğal bir sonucu olarak bireyin davranışları üzerinde ilişkide bulunduğu insanların, içinde yaşadığı toplumun ve bu toplumdaki gelenek ve göreneklerin etkisi olur. Bu etkileşim sonucunda da insan, içinde bulunduğu toplumun kültürünü benimser (Baymur, 1994: 271-272). Türkmen halkı da asırlar

boyu karşılıklı etkileşim altında hayatı öğrenmek ve onu gözlemlemekle tabiatın ve toplumsal gelişimin önemli özelliklerini atasözlerinde şekillendirmiştir (Şükürov, 1979: 43).

Ancak bunun ötesinde, XIX. yüzyılın 70'li yıllarına kadar Türkmen topraklarının Türkmen boylarının egemenliğinde olmasına rağmen, göçebe anlayışına sahip Türkmenlerin belirli bir süreliğine devlet gibi önemli bir mekanizmadan yoksun oldukları (Necef ve Annaberdiyev, 2003: 255), bu durumun ve bu duruma ilişkin düşüncelerin de Türkmen atasözlerine yansıdığı görülmektedir. Özellikle Türkmen atasözlerinin incelendiği çalışmalara (Berkeliyev, 1961; Garriyev, 1943: 59-80; Garriyev, 1961; Garriyev, 1978; Garriyev, 1980; Garriyev vd., 1949; Veselkov ve Garriyev, 1945) bakıldığında Türkmen atasözlerinde vatan, vatanseverlik, halk, topluluk, barış, birlik ve beraberlik gibi sosyal konuların işlendiği anlaşılmaktadır.

Aynı konuların diğer kültürel eserlerde, özellikle Türkmen klasik şairlerinin eserlerinde de işlendiği aşikâr bir durumdur. Türk halk biliminin duayen isimlerinden Fikret Türkmen vatan, birlik ve beraberlik gibi sosyal konuların Türkmen klasik edebiyatına akisini Türkmen şairlerinin halkın saf ve sade psikolojisine tercüman oldukları ifadesi ile açıklamıştır (Türkmen, 1995: XIV-XV). Dolayısıyla aynı durumun diğer kültürel eserlerde de işlenmiş olduğu düşünüldüğünde, atasözü sayısındaki fazlalığı anlamak mümkün olacaktır.

Bu durumun Türk atasözlerinin ilk eserlerinden beri var olduğu açıkça görülebilmektedir. Türk kültür ve dil tarihinin bilinen ilk yazılı eserleri olan Orhun anıtları üzerindeki “Yuyka erkli tupulgalı uçuz ermiş, yinçge erklig üzgeli uçuz. Yuyka kalın bolsar tupulguluk alp ermiş. Yinçge yogun bolsar üzgülük alp ermiş” [Yufka olanın delinmesi kolay imiş, ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın olsa delinmesi zor imiş. İnce yoğun olsa kırmak zor imiş.] atasözünde de (Oy, 1972: 118) birlik ve beraberliğin sağlandığında toplumun güçlü olacağı gösterilmektedir.

İlk olarak, yerleşik hayata geçmemiş, göçebe Türkmen halkının sosyal hayat ile mücadele içinde olduğundan, çok fazla atasözünü yaratmış olabilecekleri sonucu çıkarılabilir. Yarı göçebe/göçebe yaşayan Türkmen toplumunun hayatını idame ettirebilmesi için gerekli olan toplumsal koşulların neleri içermesi gerektiği, artan toplumsal ilişkilerin toplumu bir arada uyumlu bir şekilde tutabilmesi için gerekli olan koşulların ve davranışların neler olduğu atasözleri ile topluma anlatılmaya ve benimsetilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, bilindiği üzere her ulusun bir karakteri olup, bu karakter o ulusun yaşayışında, anıtlarında görüldüğü gibi düşünce dünyasında, özellikle atasözlerinde yansımaları bulmuştur. Kişiler ve toplumlar kendi karakterine, yapısına, hayat görüşüne ve huylarına uygun atasözleriyle düşünür, konuşur ve hareket etmeye çalışırdı. Yazılı kanunların olmadığı dönemlerde, kişilerin ve toplumun düşüncelerine ve yaşayışına yön veren kurallar, genellikle atasözleriyle sağlanmıştır (Oy, 1972: 17).

“Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” İle İlgili Atasözleri

Türkmen atasözlerinde en fazla işlenen ikinci psikoloji alanının ise 1001 atasözleriyle “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” olduğu tespit edilmiştir.

İnsan gelişimi, döllemeden ölüme kadar devam eden ve bu süreç içerisinde bedende ya da davranışta ortaya çıkan yaşa bağlı değişimleri kapsamaktadır. Bireylerin yaşam boyunca geçirdiği değişimlerin betimlenmesi, açıklanması ve bireyler arasındaki değişim, benzerlik ve farklılıklarla “Gelişim Psikolojisi” alanı ilgilenmektedir (Onur, 2008: 14-16).

“Gelişim Psikolojisi” çerçevesinde değerlendirilerek bu gruba dâhil edilen Türkmen atasözleri Gelişim Psikolojisi’nin de alt konularını oluşturan (Cüceloğlu, 1997: 331-370) yaş, doğum, çocuk, çocukluk, çocuğun gelişimi ve eğitimi, genç, gençlik, yaşlı, yaşlılık ve ölümü konu edinen atasözleri olmuştur.

Davranış ve yeteneklerin en hızlı geliştiği ve değiştiği çocukluk dönemi, çocuk, çocuğun gelişimi ve eğitimi ile ilgili Türkmen atasözleri bu grup altında sıralanmıştır. Bu unsurlar “Bal süyci, baldan bala süyci” [Bal tatlı, baldan çocuk tatlı], “Çağa beğden, handan ulı” [Çocuk beyden de handan da ulu (büyük)] veya “Çağalık – şalık, hemmani boyun eder” [Çocukluk şahlık, herkesi tabi eder] atasözlerinde açıkça görülmektedir. “Çağani söygülesen, beti gatar, urubersen, eti gatar” [Çocuğu seversen, yaramazlığı katılaştır (artar); döversen, eti katılaştır], “Çağani tayak bilen uraň, ulalansoň ol seni damak bilen urar” [Çocuğu sopa ile dövsen, büyüyünce o da seni yemek ile döver. (yemek yedirmez, bakmaz anlamında)] veya “Çağani yaşdan, ayalı başdan” [Çocuğu küçükken, kadını baştan (eğitmeli)] atasözlerinde ise çocuk gelişimi ve eğitiminin önemi belirtilmektedir.

Çocuk ve çocukluk döneminden başka, “Yaş – ömrünü bağışlar, garrı – ömrünü garişlar” [Genç ömrünü bağışlar, yaşlı ömrünü karişlar], “Yaş öz kuvvatına sığınar, garrı öz akılına sığınar” [Genç kendi gücüne sığınır, yaşlı kendi aklına sığınır], “Yaşa – hizmet, garra – hormat” [Gence hizmet, ihtiyara hürmet (yakıştır)] veya “Yaşlık bir mertebe geler, çağalık iki mertebe” [Gençlik bir kere gelir, çocukluk iki kere] gibi atasözlerinde açıkça görülen genç ve gençlik ile ilgili Türkmen atasözleri de bu gruba dâhil olmuştur.

Ayrıca, “Yaş – otuz, akıl – guduz” [Yaş otuz, akıl kuduz], “Kırk boldı – pırk boldı” [Kırk oldu, pırk (bir şeyin patlamasıyla ortaya çıkan kuru ses) oldu] veya “Yaş yetmiş – iş bitmiş” [Yaş yetmiş, iş bitmiş] şeklindeki bazı yetişkinlik ve yaşlılık konuları ile doğrudan ilgili olan atasözleri de bu gruba dâhil edilmiştir.

Son olarak, gelişimin en son aşaması olan ölüme ilişkin Türkmen atasözleri de bu grubun kapsamı altına girmiştir. “Ölüm adam saylamaz” [Ölüm insan seçmez], “Acalı yetmedik gül ölmez” [Eceli gelmeyen gül ölmez] veya “Ölümden anrı yol gitmez” [Ölümden öteye yol gitmez] gibi ölüm konusunu işleyen atasözleri, bu konuda tasnif edilen atasözlerinden sadece birkaçıdır.

Bireyin gelişim sürecinde kazandığı kişilik konusu ise “Kişilik Psikolojisi” alanına girmektedir. “Kişilik Psikolojisi” bireylerin kendilerine özgü duyguları,

düşünme biçimleri ve davranışlarıyla ilgilenecek kişiliğin oluşumunu, gelişimini ve onu etkileyen etkenleri değişik boyutlarda incelemektedir (Doğan, 1995: 43). “Kişilik Psikolojisi” çerçevesinde bu gruba dâhil edilen Türkmen atasözleri ise kişilik ve karakteri yansıtan atasözleri şeklinde tasnif edilmiştir. Bu kişilik özellikleri arasında açgözlülük, ahmaklık, akılsızlık, asalet, budalalık, cahillik, cimrilik, cömertlik, delilik, dürüstlük, gıybetçilik, görgüsüzlük, hırsızlık, iftiracılık, ikiyüzlülük, kıskançlık, mertlik, namertlik, namussuzluk, tasarrufluluk, tembellik, yalancılık, yaygaracılık, utanmazlık, vefasızlık, zalimlik gibi özellikleri sayabiliriz. Bu özelliklerden bazılarına ilişkin şu atasözleri örnek olarak verilebilir: “Âr yiğit il aybını açmaz” [Yiğit kişi elin aybını açmaz], “Bikemalîñ gûlküsi – akmaklıgıñ ilki” [Cahilin gülmesi, ahmaklığın ilk belirtisi], “Gıbatkeş hakikatı aytmaz” [Gıybetçi hakikati söylemez], “Göribiñ garnı dok bolsa-da, gözi aç” [Kıskancın karnı tok olsa da, gözü aç], Görümsiziñ oğlı boldı, çekip göbeğın yoldı [Görgüsüzün oğlı oldu, çekip göbeğini kopardı], “Kişini kemsideniñ özi näkes” [Başkasını aşağılayanın kendisi alçak], “Oğrı oğurlıgın etmese, ukusu tutmaz” [Hırsız hırsızlık yapmazsa, uykusu gelmez], “Sahı malından geçer, mert – canından” [Cömert malından geçer, mert canından], “Sähne bir çukura iki gaçar” [Budala, bir çukura iki (kere) düşer], “Tentek batır tiz öler” [Akılsız kahraman tez ölür], “Tıgşıtlı adam halva iyer” [Tasarruflu adam helva yer], “Töhmetçi töhmetden öler” [İftiracı iftiradan ölür], “Vepasız dostdan vepalı it yağşı” [Vefasız dosttan vefalı it iyidir]. Örnek olarak verilen sözkonusu atasözlerinden de görüldüğü üzere, atasözlerinin bir çoğunda kişilik farklılıkları veya kişiliğin önemi vurgulanmışken, bazılarında ise doğrudan eleştiri getirilmektedir.

Ayrıca “Adamdan emel gutulmaz” [İnsan isterse her işi başarır], “Ağraslık danalık, yeñleslik sähnelik” [Ağırbaşlılık akıllılık, ölçüsüzlük akılsızlık], “Doğruluk dost gapısı” [Dürüstlük dost kapısı], “Hovlukmaç işe Şeytan garışar” [Acele işe şeytan karışır], “Menlik - melğunıñ başına (işı)” [Kibirlik melunun başına (işidir)], “Seresaplılık – akılıñ yarısı” [İhtiyatlılık, aklın yarısıdır] atasözlerinde görüldüğü gibi kişilik ile bağlantılı kurnazlık, ağırbaşlılık, düsürtlük, acelecilik, kibirlilik ve ihtiyatlılık gibi insan karakterleri veya huyları ile ilgili Türkmen atasözleri de bu gruba dâhil edilen atasözleri olmuştur.

Dikkati çeken bir diğer husus da, bu grupta yer alan bazı Türkmen atasözlerinde kişilik hayvanlarla ilişkilendirilerek mecazi olarak ifade edilmiştir. Örneğin: “Gılığını bilmeyän atıñ sırtından ötme” [Huyunu bilmediğın atın ardından geçme], “Möceğın ağzı iyse-de gan, iymese-de gan” [Kurdun ağzı yese de kan, yemese de kan], “Möy bar yerde kerep bar” [Örümceğın olduğı yerde ağ (da) var], “Tilkiden şır döremez, gorkakdan – är” [Tilkiden aslan çıkmaz, korkaktan er], “Yılan yaşadığıça yuvhası çıkar” [Yılan yaşadığıkça suyu çıkar] atasözlerinde insan kişilikleri hayvanlara yüklenmiştir. Ancak bunlardan daha da öteye gidilirse, kişiliklerin bulmaca gibi kapalı şekilde ifade edildiğı atasözleri de karşımıza çıkmaktadır. “Adamıñ yere bakanından gork, suvuñ siñniñ (sessiz) akanından” [İnsanın yere bakanından kork, suyun yavaş (sessiz) akanından] atasözünde sinsi kişiliğın anlamı verilmeye çalışılmıştır.

Bireyin, yaşamı boyunca gelişiminin devam ettiği, bu uzun süreç içerisinde de kişiliğini kazanmaya devam ettiği göz önüne alınarak gelişim süreci ve kişilik oluşumu birarada değerlendirilmiştir. Bireyin döllemeden ölüncüye kadar bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal değişimleri geçirerek geliştiği ve bunun toplumsal yapının en temel kurumu olan “aile” çerçevesinde gerçekleştiği, dolayısıyla Türkmenlerin eğitime ve hayatı öğrenmeye toplumun temel yapılarından biri olan ailede başlayıp aile içinde tamamladıkları, kişiliklerini de bu süreçte aile içinde geliştirdikleri sonucuna varılmıştır.

Türk araştırmacılarından Ayşe Yücel Çetin Türk toplumunda da eğitim ve din gibi toplumsal kurumların ve bu kurumların değerlerinin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında ve yaşatılmasında, dolayısıyla bir sonraki kuşağa aktarılmasında ailenin önemli roller üstlendiğini aktarmaktadır. Çocuğun kişilik gelişimini oluştururken, sosyalleşme sürecine ailede başladığını ve toplumun temel değerlerini aile içerisinde anlayıp, yorumlayıp, uyguladığını, ayrıca bunların sosyal sonuçlarını ve işlevlerini de öğrendiğini sözlerine eklemektedir (Çetin, 2011: 326-327). Ayşe Yücel Çetin’in genel Türk aile yapısı ile ifade ettikleri Macar asıllı Doğu bilimci ve seyyah Arminius Vambery’nin 1862 yılında Moskova’da yayınlanan “Oçerki Sredney Azii” [Orta Asya Anlatıları] adlı eserinde aktardıklarını doğrular niteliktedir. Vambery de Türkmenlerde ailenin sosyal yapılanmayı oluşturan çekirdek olduğunu, Türkmenlerin eğitime ve hayatı öğrenmeye ailede başlayıp, aile içinde tamamladıklarını aktarmıştır. Ailenin varlığını töre anlayışının belirlediğini, Türkmen törelerinin aileye önemli ölçüde değerler verdiğini, dolayısıyla törenin eğitim olarak öğretildiği okulun da “aile” olduğunu belirtmiştir (Necef ve Annaberdıyev, 2003: 302).

“Deneyisel ve Fizyolojik Psikoloji” İle İlgili Atasözleri

“Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” ile “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” gruplarından sonra sayısal olarak en fazla Türkmen atasözünü kapsayan üçüncü grubu 390 atasözleriyle “Deneyisel ve Fizyolojik Psikoloji” grubu oluşturmuştur.

Deneme-yanılma, öğrenme yollarından biridir. Bu yol organizmanın bir şeyi elde etmek veya bir engeli aşmak için birçok denemelerde bulunması ve bu denemeler sırasında meydana gelen yanılmaları gitgide azaltarak başarıya ulaşması esasına dayanır. Bu konular “Deneyisel Psikoloji” alanının kapsamına girmektedir (Erdem, 1968: 85). “Deneyisel Psikoloji”; belirli bir davranışı etkileyen çevre koşullarını ve uyarıcıları ayrıntılı bir biçimde tanımlayıp ölçerek uyarıcının hangi davranışı nasıl ve ne derecede etkilediğini araştırıp davranışın temel ilkelerini bulmayı ve açıklamayı amaçlayan temel psikoloji alanlarından biridir (Cüceloğlu, 1997: 35; Doğan, 1995: 43).

“Deneyisel Psikoloji”nin önemli bir alt dalı olan “Fizyolojik Psikoloji” ise bireyin davranışını anlamak, açıklamak ve kontrol edebilmek amacıyla insan davranışının fizyolojik temelleri üzerinde yoğunlaşmakta ve sinir sistemi yapıları

ile davranış arasındaki ilişkiyi incelemektedir. İnsanların dünyayı nasıl algıladıkları, nasıl öğrenip hatırladıkları, duyu organlarına hangi duyu organları ile duygusal olarak nasıl tepki verdikleri gibi konularla açlık, susuzluk ve cinsellik gibi güdüler üzerinde çalışmalar yürütmektedir (Atkinson et al., 1995: 17).

“DeneySEL Psikoloji” çerçevesinde değerlendirilerek bu gruba dâhil edilen Türkmen atasözleri öğrenme ve ders çıkarma ile duyulardan oluşmuşken, “Fizyolojik Psikoloji” çerçevesinde tasnif edilen Türkmen atasözleri ise fizyolojik varlığı, fizyolojik görünümü, fizyolojik gereksinimleri barındıran atasözlerinden oluşmuştur. Bu grupta yer alan “Ädim-ädim yol bolar, dama-dama köl” [Adım adım yol olur, damlaya damlaya göl] veya “Çağa yıkıla-yıkıla ulalar” [Çocuk düşekalka büyür] gibi bazı Türkmen atasözlerinde öğrenme ve ders çıkarma konuları işlenmişken; “Aş ısı bilen datlı” [Aş, kokusu ile lezzetli] veya “Eşiden gulak gören göze cort atar” [İşiten kulak gören gözü beğenmez] gibi atasözlerinde tad alma, görme, işitmeye ilişkin duyular işlenmiştir. Duyular ayrıca, koku alma veya dokunma gibi duyuları da kapsamaktadır.

“Barını görmäge başım dik bolsun” [Hepsini (herkesi, varlığını) görmeye başım esen olsun] veya “Sağ başım – sultan başım” [Sağ başım sultan başım] gibi atasözlerinde ise fizyolojik varlığın önemi belirtilirken; “Aç adamın akılı yöremez” [Aç insanın akılı çalışmaz], “Açlık nâme yedirmez, dokluk nâme diydirmez” [Açlık neler yedirmez, tokluk neler dedirmez], “Baş görki saç, ağız görki – diş” [Baş güzelliği saç, ağız güzelliği diş] ve “Ukı yassık islemez” [Uyku yastık istemez] gibi atasözlerinde açlık, cinsellik ve uyku gereksinimi işlenmiştir.

“DeneySEL ve Fizyolojik Psikoloji” grubu bireyi temel almaktadır. Çünkü açlık, susuzluk, oksijen eksikliği, dinlenme ve uyuma, beden ısısını dengede tutma, cinsellik, etkinlik ve uyarılma gibi fizyolojik ihtiyaçlar bireyin beden dokusunun canlı kalması için önemlidir (Baymur, 1994: 70). Dolayısıyla Türkmen atasözlerinde, İnsancıl Psikolojinin önemli temsilcilerinden, psikolog Abraham Maslow’un insan güdülerine ilişkin piramidinin en temel gereksinim aşamasında yer alan açlık, susuzluk ve cinselliğin doyumu konusunda Türkmen toplumunda çok fazla atasözü mevcuttur. Bu da yerleşik hayata geçmemiş, göçebe olan Türkmen toplumunda temel gereksinimlerin karşılanması konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Çünkü ister Türkmen olsun, isterse başka millete mensup biri olsun, su, gıda ve hava gibi temel gereksinimlerin karşılanmaması halinde yaşamını sürdüremeyeceği aşıkardır (Cüceloğlu, 1997: 235-238).

Cinsellikle ilgili fiziksel ihtiyaçlar Türkmen toplumunda doğrudan söylenemediğinden ve cinsel konular açıkça dile getirilemediğinden, atasözlerinde fiziksel güzellikler ön plana çıkarılarak işlenmiştir. “Göz yaraşığı gaş, ağız yaraşığı diş” [Göz güzelliği kaş, ağız güzelliği diş], “Gözden irak bolan kalptan-da irak bolar” [Gözden irak olan, kalpten de irak olur] gibi atasözlerinde işlenen fiziksel güzellik aslında cinselliğe ilişkin temalardır.

“Körüň bar dileği – iki gözi” [Körün tüm dileği, iki gözü] veya “Keliň yanında kelläni gaşama” [Kelin yanında başını kaşıma] gibi Türkmen atasözlerindeki kör veya kel gibi kavramlar ise fiziksel görünüm çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Ayrıca, insan hayatta yaşantıları sonucunda davranışlarını değiştirmektedir. Deney, görgü, baştan geçirmiş bir olayın etkisiyle meydana gelen öğrenme sonucunda davranışlarda büyük değişiklikler yaşanmakta, öğrenme özellikle sınama, yanılma ve pekiştirme yollarıyla gerçekleşmektedir (Baymur, 1994: 150-173). Ancak, yaşantılardan kaynaklanan deneysel öğrenme, fizyolojik gereksinim karşılanmadan yapılamayacaktır. Bu gereksinimlerin karşılanması ise doğuştan bireyin kendini ve çevresini öğrenme sürecinde kullandığı duyu organları sayesinde gerçekleşmektedir. Çünkü görme, işitme, tad alma, koku alma ve dokunma duyuları birçok fiziki nesneyi algılayıp öğrenmeyi etkilemektedir (Baymur, 1994: 103).

Türkmen toplumunda bu grupla ilgili atasözlerinin sayıca fazla oluşu, yerleşik hayata geçememiş, göçebe/yarı göçebe Türkmen toplumunda temel gereksinimlerin karşılanması konusundaki hassasiyetlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle, Türkmen toplumunu ve toplumun çekirdeği olan aileyi ayakta tutabilmek için Türkmen toplumunda fizyolojik temel gereksinimlerin karşılanarak bireylerin biyolojik olarak sağlam, dirayetli olması gerektiği, bireylerin çoğalması için sağlıklı bireylere ihtiyaç duyulduğu, temel gereksinimlerin karşılanmasının ise bireyin kendini ve çevresini öğrenmesiyle gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

“Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi” İle İlgili Atasözleri

Türkmen atasözlerinin psikoloji alanlarına göre dağılımında dördüncü grubu 268 atasözüyle “Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi” ile ilgili Türkmen atasözleri oluşturmuştur.

Canlı bir varlık olarak insan, kendi iç ve dış çevresiyle devamlı etkileşim halindedir. İnsan denen organizma, varlığını devam ettirmek için kendisini etkileyen, yani algı alanına giren bu uyarıcıları bilinçli veya bilinçsiz olarak değerlendirmekte ve onlara uygun düşen bir davranımda bulunmaktadır. Ancak birey, iç ve dış çevresi ile olan bu etkileşim oluşumunda bazen uygun seçmeyi yapmak, etkin kararı vermek ve uygun davranımı yapmakta güçlük çekmekte ve yardıma ihtiyaç duymaktadır (Tan, 1992: 1-2). İşte bu tür konularla ve bunların çözümüyle psikolojinin “Klinik Psikoloji” ve “Danışmanlık Psikolojisi” alanları ilgilenmektedir.

“Klinik Psikoloji” çerçevesinde değerlendirilerek bu gruba dâhil edilen Türkmen atasözleri çeşitli duyguları ve psikolojik bozuklukları konu edinen atasözlerinden oluşmuştur. Bir klinik terapide, danışanın özellikle bastırılmış ya da tanımlanmamış duygularının bilinç alanına getirilerek ifade edilmesi ve tanınması önemli bir aşamadır (Tan, 1992: 90). Duygulara ilişkin Türkmen atasözleri sıralandığında; “Alaca yılandan gorkan alaca yüpden gorkar” [Alaca yılandan

korkan, alaca ipten korkar] atasözünde korku, “Demiri nem posladar, insanı – gam” [Demiri nem paslandırır, insanı gam (keder)] atasözünde keder, “Kiri kir açar, kinäni – söz” [Kiri kir açar; kırgınlığı söz] atasözünde kırgınlık, “Bite gahar edip, yorganıñ oda berme” [Bite öfkelenip yorganını ateşe verme] atasözünde öfke, “Bolın işe ökünme, aklıña zıyan eder” [Olmuş işe pişman olma, aklına zarar verir] atasözünde pişmanlık, “Adam şatlansa-da hiñlener, gamlansa-da” [İnsan sevinse de mırıldanır, üzülse de] atasözünde sevinç ve üzüntü, “Çıkmadık canda umut bar” [Çıkmadık canda umut vardır] atasözünde umut, “Ölümden uyat yaman” [Ölümden utanç beter] atasözünde utanç ve “Gelişdiren aşını iyer, geliştirmedik – başını” [Uyumlu olan aşını yer, uyumlu olmayan başını] uyum duygularının işlendiği görülebilir.

Psikolojik bozukluklara ilişkin Türkmen atasözleri sıralandığında ise “Ağacı gurt iyer, insanı – dert” [Ağacı kurt yer, insanı dert] atasözünde ruh hali, “Canı ağırın (yanan) Tañrısına garğar” [Canı acıyan (yanan) Tanrısına kargır] atasözünde duygusal bozukluk, “Yaman ağızdan erbet söz çıkar” [Kötü ağızdan kötü söz çıkar] atasözünde kötü alışkanlıklara bağlı bozukluk, “Daşı – cäcek, içi – möcek” [Dışı oyuncak, içi kurt] atasözünde kişilik bozukluğu, “Ayalıñ horanı – Hudayıñ uranı” [Kadının iştahlı olanı, Hüdanın gazabı] veya “Az iyen – arassa, köp – iyen hassa” [Az yiyen temiz, çok yiyen hasta] atasözlerinde yeme bozuklukları, “Köp yatana, köp uklana soğap yok” [Çok yatana, çok uyuyana sevap yoktur] veya “Ukı – gaflat, nebis – duşman” [Uyku gaflet, nefis düşman] atasözlerinde uyku bozukluklarının işlendiği belirtilebilir.

Türkmen atasözlerinde ayrıca psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yansımaları da açıkça görülmektedir. “Danışmanlık Psikolojisi” çerçevesinde değerlendirilerek bu gruba dâhil edilen Türkmen atasözleri ise psikolojik danışma süreçleri; bireysel psikolojik danışma, grupla psikolojik danışma ve aile danışmanlığı konularını içeren atasözlerinden oluşmuştur.

Birey iç ve dış çevresi ile olan karşılıklı etkileşim oluşumunda uygun seçmeyi yapmak, etkin kararı vermek ve uygun davranımı yapmakta güçlüğü uğrayabilir. Bu güçlüklerden bir kısmını kendi yetenek, bilgi ve yaşantı birikimleri ışığı altında çözüme götürebilirken, bazılarının çözümünde ise bir başkasının şu ya da bu şekilde yardımına ihtiyaç duyabilir (Tan, 1992: 2). Buradan hareketle, Türkmen atasözlerinde de psikolojik danışma sürecinin danışanın yardıma ihtiyaç duymasıyla başladığı söylenebilir. Danışanın duyduğu yardım ihtiyacı “Dert içde, derman daşda” [Dert içinde, derman dışında] veya “Adam adama mätäç, bir-ä dokçulukda, bir hem yokçulukda” [İnsan insana muhtaç, bir toklukta bir de yoklukta] gibi atasözlerinde rahatlıkla görülebilir.

Psikolojik yardım ilişkilerinde kişinin yaşadığı ruh halini anlatacağı ve yardım alacağı kişinin önemi de atasözlerine yansımıştır. Çünkü yardım arayandan başka yardım eden ikinci taraf da vardır. Yardım eden taraf tecrübesi, bilgisi ve becerileri sebebi ile yardım arayanın kendini gerçekleştirebilmesine yardım edebilecek durumdaki kişidir (Tan, 1992: 6). “Derdiñi dert bilene sözle” [Derdini

dertten anlayana söyle] veya “İşin çetlände, maslahatı işi rovaçdan sora” [İşin kötüye gittiğinde, tavsiyeyi işinde başarılı olandan al] atasözünde psikolojik süreci yönetecek danışmana ihtiyaç duyulduğu, dolayısıyla danışman’ın önemi ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca bir danışma oluşumunda istenen etkileşim ortamının doğabilmesi için, danışan ve danışmanın birbirlerine olan tavır ve davranışları, güven ve anlayışları, duygu ve düşünceleri, temelde insan sevgisine dayanan dostane, samimi, açık, olumlu, hoşgörülü, gerçekçi bir nitelik taşıması gerekmektedir (Tan, 1992: 93). Örneğin; “Ağlaşmaga öz yağşı, sılaşmağa yat yağşı” [Ağlaşmaya yakının iyidir, dertleşmeye başkası iyidir] atasözünde psikolojik danışma sürecinin oluşumundaki psikolojik danışman ile danışan arasında kurulacak güven ilişkisine değinilmektedir.

Danışman, danışanın konuşma ve hareketlerini dikkatle ve anlayarak takip eden iyi bir dinleyici rolündedir. Kendisi fazla konuşmaz ama konuşulanları uyanık bir şekilde dinler. Basit seslerle, baş sallıyarak ya da susarak yapılan dinleme davranışları, aktif olarak konunun takip edildiğini, danışanın ifade ettiği duygu ve düşüncelerinin anlaşıldığını, kendisine ve problemine saygı duyulduğunu gösteren davranışlardır (Tan, 1992: 131). Örneğin; “Bir sözle, iki dinle” [Bir söyle, iki dinle] veya “Köp bil, az sözle” [Çok bil, az konuş] atasözlerinde psikolojik danışmanın dinleyebilme yeteneği açıkça ifade edilmektedir. Danışma seansında danışmanın danışanı ve problemini anlayarak dinlemesi, gerçek iletimin başlaması demektir. Böyle bir dinleme, karşıdaki kişinin ifade etmekte olduğu duygu, düşünce ve tavırları onun bakış açısından anlamak, bunların ona ne anlam ifade ettiğini, ne çeşit duygular taşıdığını hissetmek, onun bakış açısını görmek demektir (Tan, 1992: 107).

Yine danışma sürecinde, danışan kendisinde gerginlik yaratan, problemi objektif bir şekilde görüp incelemesini engelleyen ve ona acı ve ağırlık veren duygu ve düşüncelerini anlatmak, heyecansal baskıları boşaltmak suretiyle hafiflemektedir (Tan, 1992: 86). Danışanın kendini açmasına ilişkin bu durumu Türkmenler “Derdini gizläne derman yok” [Derdini saklayana derman yok] veya “Derdini aytmadık ayñalmaz” [Derdini söylemeyen iyileşmez] şeklinde ifade etmişlerdir.

Danışman bazen danışanı bir şeye doğru iter, belirli bir yolda telkin ve nasihatte bulunur. Danışman sorumluluk almış ve danışanı harekete ya da bir fikrin kabulüne itmektedir. Bu durum “Bağışlanı bağışlamak akıl” [Bağışlayanı bağışlamak akıl (iş)], “Müñ gayğı bir iş bitirmez” [Bin kaygı bir iş bitirmez], “Öyke – duşmanıñ, akıl – dostuñ” [Öfke düşmanın, akıl dostun], “Oval oyla, soñra söyle” [Önce düşün, sonra konuş], “Hoş söz gaharı yeñer” [Hoş söz öfkeyi yener], “İyeniñ – az, sağığın – saz” [Yersen az, sağığın (olur) iyi] atasözlerinde açıkça görülmekte olup, psikolojik danışman danışana danışma sürecinde nasihat vermektedir.

İçgörü kavramı da Türkmen atasözlerinde işlenen bir kavramdır. İçgörünün gelişmesi, danışanın kendini yeni bir ışık altında, daha önce tanımadığı boyutlarla görmeye ve kabul etmeye başlamasıdır (Tan, 1992: 87). Örneğin; “Oval öz aybın bil, soň özgä gül” [Evvel kendi ayıbını bil, sonra diğçerlerine gül] veya “İlki özüni düzet, soň ile at dak” [Önce kendini düzelt, sonra ele laf söyle] atasözünde danışanın kendini tanımaya başladığı; “Hassa özüne tebip” [Hasta kendine tabip] veya “Kim tebip, derdi çekçen tebip” [Kim tabip, derdi çekçen tabip] atasözlerinde danışanın farkındalık geliştirdiğı işlenmiştir.

Bunlardan başka, sınıflandırma sürecinde gruba dâhil edilen Türkmen atasözlerinin arasında bireysel psikolojik danışmanlığın önemini gösteren atasözleri de olmuştur. Örneğin; “Geñeşli biçilen don gışğa bolmaz” [Danışarak biçilen kaftan kısa olmaz] veya “Soraşan yeter, gözlän tapar” [Soran ulaşır, arayan bulur] atasözlerinde psikolojik danışmanın önemi belirtilmektedir. Ayrıca grupla psikolojik danışmanlığın öneminin hissedildiğı atasözleri de vardır. “Bir dertliniñ dermanını ol derde uçrandan sora” [Bir dertlinin dermanını, o derde rastlayandan sor] veya “Bilelikde çekilen dert yeñil” [Birlikde çekilen dert hafif] atasözlerinde, grupla psikolojik danışma sürecinde aynı psikolojik rahatsızlığı yaşayan insanların aynı grupta toplanarak birbirleriyle duygu düşüncelerini paylaşma durumunu ifade etmektedir. Ayrıca “Maşğalada ağızbirlik bolsa, hazına gerek däl” [Ailede uyum olsa, hazineye gerek yok] veya “Taylı tayını tapmasa, günü ah-vah bilen geçer” [Eşli eşini bulamazsa, günü vah vah ile geçer] atasözlerinde görüldüğü üzere aile danışmanlığını içeren Türkmen atasözleri de karşımıza çıkmaktadır.

Bu grupta yer alan atasözlerinden yola çıkarak, alınan sonucu toplumda normal dışı davranış sergileyen veya psikolojik yardıma ihtiyaç duyan kişi sayısının az olmasıyla açıklamak doğru olmayacaktır. Bu durumu, toplumsal değçerlere ters düşçerek toplum tarafından kendisinin ve dolaylı olarak ailesinin dışlanma endişesini taşıyan bireylerin, Türkmen toplumunda norm dışı davranma cesaretini gösteremediğı ve yaşadığı psikolojik duyguları veya rahatsızlıkları bazen “mantığa bürüme, yansıtma, hayal kurma, yer/yön değıştirme gibi savunma mekanizmalarının” (Kurt, 1997: 43-47) da yardımıyla toplumsal yaptırımlar (töre, adet) baskısı altında kendi içinde çözmeye çalıştıkları sonucu çıkarılır.

Vambery'nin Türkmenlerin eğitim aldığı okulun aile olduğı ifadesini (Necef ve Annaberdiyev, 2003: 302) düşünecek olursak, bireyin karşılaştığı bazı psikolojik güçlüklerle ilgili olarak ailesiyle bir grup terapisi sürecine girdiğı ve psikolojik yardımı ailelerinden karşıladıkları düşünülebilir. Bu da terapinin ebeveyn ve kardeşler arasında gerçekleştiğini, belirli güçlüklerin aile üzerinden de çözüldüğünü göstermektedir. Çünkü aile, insanın kendisini güvende hissettiğı, korunma veya savunma duygularını bir kenara bıraktığı bir kurumu teşkil etmektedir (Tural, 1992: 60). Üstelik ataerkil toplumlarda duyguların dışı vurulmasının zayıflık işareti olarak algılanmasından dolayı psikolojik rahatsızlıkların da aile içinde gizlendiğı, topluma yansıtılmadığı gerçeğı gözardı edilmemelidir.

Ayrıca Türkmen toplumu içerisindeki bireylerin coğrafi olarak Doğu-Batı yönünde geçiş yolu üzerinde olmalarından dolayı, onların küçük yaşlardan itibaren ölüm kalım savaşını vererek tabiatın zor koşulları altında yetişmeleri ve yaşamlarını idame ettirebilmeye çalışmaları, küçük yaşlardan itibaren aileden aldıkları eğitimin de etkisiyle fiziksel ve psikolojik şartlara dayanıklılıklarının artmasını sağlamıştır.

“Okul ve Eğitim Psikolojisi” İle İlgili Atasözleri

Çocuğun yaşantısında, aile, akrabalar, komşular, arkadaşlar, birlikte olduğu grup gibi şahsiyete etkide bulunan etkenlerden biri de okuldur. Özellikle okulun ve okulda verilen eğitimin aile ile birlikte çocuğun şahsiyetinin gelişiminde ve biçimlenmesinde çok önemli etkilerinin olduğu, kabul edilen bir husustur (Altınköprü, 1978: 62-63). Bireyin çevresine sağlıklı ve dengeli bir uyum sağlayabilmesi ve özellikle bireyin okul ve eğitim ortamında başarı kazanabilmesi konularıyla “Okul Psikolojisi” ilgilenmektedir (Kepçeoğlu, 1993: 66).

“Eğitim Psikolojisi” ise insanların gelişim özelliklerini ve öğrenme ilkelerini inceleyerek, eğitim ortamını etkili bir biçimde düzenlemeyi ve öğretme yoluyla öğrenmeyi verimli bir biçimde gerçekleştirmeyi amaç edinen uygulamalı bir bilim dalıdır (Erden ve Akman, 1995: 15).

Türkmen atasözlerinin psikoloji alanlarına göre dağılımında en az atasözüne sahip grubu 168 atasözünüyle “Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubu oluşturmuştur. “Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubuna dâhil edilen Türkmen atasözleri akıl, bilime verilen değer, bilim adamı veya bilge kişilere verilen değer, eğitim alma veya öğrenme, bilgili veya cahil olma gibi konuları içermiştir.

“Okul ve Eğitim Psikolojisi”nin en temel unsuru olan aklın “Akıl başdan çıkar, altın – daşdan” [Akıl baştan çıkar, altın taştan], “Akıl kellede bolmasa, can azapda” [Akıl başta olmazsa, can azapta (olur)] veya “Akıldan artık baylık yok, sağlıktan gimmat zat yok” [Akıldan büyük zenginlik yok, sağlıktan kıymetli bir şey yok] gibi atasözlerinde işlendiği görülmektedir. Ayrıca “Akıl – tozmaz don, ılım – tükenmez kân” [Akıl yıpranmaz kaftan; ilim bitmez ocak (maden ocağı)], “Goyun bakan çöl tapar, ılım okan yol tapar” [Koyun güden çöl bulur, ilim okuyan yol bulur] veya “İlim – akılın yarısı” [İlim, akılın yarısı] atasözlerinde ise bilime verilen değer görülebilmekteyken; “Alım kişi bilse-de sorar, akmak kişi bilme-de soramaz” [Alım kişi bilse de sorar, akmak kişi bilme de sormaz] veya “İlimli ölmez, ılsız gülmez” [İlimli ölmez, ilimsiz gülmez] atasözlerinde bilim adamı veya bilge kişilere verilen değeri görebilmekteyiz.

Okul ve eğitimin önemini anlayan bireylerin bu duygularını harekete geçirerek gerçekleştirdikleri eğitim alma veya öğrenme konularının da Türkmen atasözlerinde işlendiği tespit edilmiştir. Bu konuda “Hat okan hat biler, hat bilensoñ, hak biler” [Eğitim gören okuma yazma bilir; okuma yazma bilince, hak bilir] veya “Övrenmekde arlık yok” [Öğrenmede utanç olmaz] gibi atasözleri

karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dil ve dilin öğrenilmesine ilişkin “Dil bilen dünyanı gezer” [Dil bilen dünyayı gezer] veya “Dil bilen dana, dil bilmeyän divana” [Dil bilen alim (bilge), dil bilmeyen divanedir] gibi atasözleri bu konu altında değerlendirilmiştir.

Son olarak, “Akılla bir söz besdir, akmağa müñ söz hebesdir” [Akıllıya bir söz yeter, ahmağa bin söz nafiledir] atasözünde görüldüğü üzere bilgili veya cahil olma ile ilgili atasözleri de bu grubun kapsamı altına alınmıştır.

“Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubunda yer alan atasözlerinin sayısal bakımdan diğer gruplara oranla az olması, Türkmen kültüründe okul ve eğitime önem verilmediği şeklinde yorumlamak yanlış olacaktır. Çünkü, bu grupta yer alan atasözleri incelendiğinde, zaten onlarda özellikle okul ve eğitimin, bilgili olmanın önemi ifade edilmektedir. Bu sonuç Türk toplumu üzerinde yapılan araştırmada da aynı şekilde çıkmıştır (Yaşar, 2007: 146-158). Türkmen halkının devamlı sosyal hayat ile mücadele içinde oluşu ve okul kavramlarının sonradan ortaya çıkmış olması bu yönde çok fazla atasözleriyle karşılaşılmasının nedenlerinden sayılabilir. Ayrıca, uzun yıllar konar-göçer bir yaşam tarzını benimsemiş olan ve Oğuz boyları arasında en son yerleşik hayata geçen Türkmenlerin formal eğitimden ziyade aile ve toplum içerisinde örf ve adetlere bağlı olarak gelişen informal eğitimin ön plana çıkması da sebeplerden biri olarak gösterilebilir. Bilindiği gibi “toplumun katı beklentileri olarak nitelenen” örfler ile “bir topluluktaki bireylerden beklenen davranış biçimlerinin ve tutumlarının toplamı olarak tanımlanan” töreler devlet ve siyaset geleneğindeki yasa hükmündeki yaptırımlardır (Artun, 2011: 132-141). Yerleşik hayata geçmemiş ve göçebe olan Türkmen halkının tüm bilgi, beceri, duygu ve sezgilerini doğal ve toplumsal çevreyle geçirdikleri yaşantıları sonucunda informal eğitim yoluyla kazandığı, dolayısıyla atasözlerine de o şekilde yansıdığı, yani eğitimin Türkmen kültüründe önemli olduğu, ancak informal eğitimin formal eğitimden daha yaygın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü informal eğitimle ilgili pek çok atasözü “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” ve “DeneySEL ve Fizyolojik Psikoloji” grupları altında tasnif edilmiştir. Vambery’nin Türkmenlerin eğitim aldığı okulun aile olduğu ifadesi (Necef ve Annaberdiyev, 2003: 302) de bu tespiti destekler niteliktedir. Okulun aile olarak değerlendirilmesi ve sosyal yapının aile içinde öğrenilmesi, formal eğitime ilişkin atasözlerinin az oluşmasına sebep yaratmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkmenler tarafından “nakıl” veya “atalar sözi” olarak adlandırılan Türkmen atasözlerinin, konuları bakımından birbirine benzer psikoloji alanlarından oluşturulan gruplara göre sınıflandırılması ilk defa uygulanmış ve araştırma kapsamına alınan atasözleri çerçevesinde Türkmen halkının kültürel durumunun genel tablosu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İnceleme sonucunda, “Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubunun 3577 atasözüyle (% 66) en fazla Türkmen atasözünü kapsadığı tespit edilmiştir. Sayısal olarak ikinci büyük grubun 1001 atasözüyle (% 19) “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” olduğu, üçüncü grubun ise 390 atasözüyle (% 7) “Deneysel ve Fizyolojik Psikoloji” olduğu saptanmıştır. “Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi” grubu 269 (% 5) Türkmen atasözü ile dördüncü sırada yer alırken, “Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubu 168 (% 3) atasözüyle en son grubu teşkil etmiştir.

Bu sonuç, Türkmen halk edebiyatı yaratmalarından olan atasözlerinde psikoloji biliminin her alanının işlendiğini göstermiştir. Atasözlerinden hareketle, Türkmen toplumunu oluşturan temel üç yapının; yani birey, aile ve toplumla ilgili atasözlerinin sayısal olarak ilk üç sırayı oluşturduğu saptanmış; bireyin kendi gelişimini tamamlayamamasının aile yapısını, ailenin belli değerleri kazanamamasının da toplum yapısını etkileyeceği Türkmen atasözlerinde oldukça açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Toplumun ise ancak sosyal normlara uyumlu hareket ettiği sürece ayakta kalabileceği belirlenmiştir. Dolayısıyla toplumsal değerleri kapsayan ve toplumsal yapıyı oluşturan ve en zor olan yapı olan “Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubu sayısal çokluk bakımından değerlendirildiğinde ilk sırada; aile değerlerini ve aile yapısını oluşturan “Gelişim ve Kişilik Psikolojisi” grubu ikinci sırada ve bireyin fizyolojik gereksinimlerinin zorunlu olarak karşılandığı “Deneysel ve Fizyolojik Psikoloji” grubu ise üçüncü sırada yer almıştır.

Türkmen toplumunda katı toplumsal normların oluşu normdışı davranışlarda bulunan kesimin az olmasına, dolayısıyla “Klinik Psikoloji ve Danışmanlık Psikolojisi” grubunun dördüncü sırada yer almasına; ayrıca formal eğitimden ziyade örf ve adetlere bağlı gelişen informal eğitimin yaygın olmasının ise “Okul ve Eğitim Psikolojisi” grubunun beşinci sırada yer almasına sebep olmuştur.

“Sosyal Psikoloji ve Endüstri Psikolojisi” grubunda yer alan Türkmen atasözlerinin sayıca fazla oluşu Türkmen toplumunda toplumsal uyumu sağlamak amacıyla sosyal normların ortaya çıkmasını sağlayan anlayışın olduğunu, dolayısıyla atasözlerinin en önemli işlevinin Türkmen toplumunda toplumsal uyumu sağlayıcı sosyal normları topluma tanıtmak ve benimsetmek olduğunu göstermiştir.

Bugüne kadar gerek Türk, gerekse Türkmen atasözleri üzerine genel psikolojik sınıflandırma çalışmasının olmadığı düşünüldüğünde, araştırmanın özgünlüğünü arttırmakla birlikte, bu araştırmanın, halk bilimciler ile psikologlardan başka antropologlar ve sosyologlar gibi toplum bilimcilerine, Türkmen halkının psikolojik karakteristiğini görmeleri açısından yararlı olacaktır.

Ayrıca, Türkmen atasözlerinde psikolojik temelin varlığı gerçeğinden yola çıkarak, Türk kültürüne ait diğer halk bilimi ürünlerinin de bu şekilde araştırmaya

konu edilerek incelenebileceği önerilmektedir. Çünkü böyle bir araştırma Türk halk bilimi alanına yeni bir gelişim çizgisi getirecek ve pek çok halk bilimi araştırmacısının da belirttiği gibi halk biliminin aydınlanmamış kısımlarını açığa çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten – 1962* içinde (ss. 131-166). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Altınköprü, T. (1978). *Şahsiyet Analizi, Kişiliğin Yapısı ve Yorumu*, İstanbul: Altınköprü Yayınları.

Altun, M. (2004). Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme. İstanbul: *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 21 (6), 79-91.

Artun, E. (2011). *Türk Halk Bilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C. & Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş I*, Çev: Kemal Atakay, Mustafa Atakay, Aysun Yavuz. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Baymur, F. (1994). *Genel Psikoloji* (14. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Berkeliyev K. (1961). *Nakıllar ve Atalar Sözi*. Aşkabat: Türkmenistan Dövlət Neşiryatı.

Berkeliyev, K. (1983). *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi*. Aşkabat: İlim Neşiryatı.

Bilgin, N. (2009). *Sosyal Psikoloji*, Genişletilmiş 3. Baskı. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve Davranışı*, 7. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çarıyev, M. (2005). *Türkmen Halk Nakılları*. Aşkabat: Türkmenistan Milli Medeniyet Miras Merkezi.

Çetin, A. Y. (2011). Dede Korkut Hikâyelerinde Karakterler ve Değer Öğretimi. *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları” Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 323-332). Ankara: Türksoy Yayınları.

Doğan, L. (2012). *Türkmen Atasözleri (Türkmen Halk Nakılları)*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Doğan, O. (1995). *Sağlık Alanında Davranış Bilimleri*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

- Erdem, S. (1968). *Psikoloji*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1995). *Eğitim Psikolojisi; Gelişim, Öğrenme, Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Feldman, R. S. (1997). *Essentials of Understanding Psychology*, Third Edition. USA: McGraw-Hill College.
- Garriyev, B. (1943). Türkmen Nakılları. *Sovet Edebiyatı*, 6, 59-80.
- Garriyev, B. (1961). *Turkmenskiye Poslovitsı i Pogovorki*. Aşkabat: TGİZ.
- Garriyev, B. (1978). *Dana Sözler, Türkmen Folklorının Bir Tomluğu*. Aşkabat: Türkmenistan Neşiryatı.
- Garriyev, B. (1980). *Turkmenskiye Poslovitsı i Pogovorki*. Aşkabat: İlim Neşiryatı.
- Garriyev, B., Sakali, M. ve Osmanov, K. (1949). *Türkmen Nakılları*. Aşkabat: Türkmendövlətneşir.
- Geldiyev, G. ve Altıyev, A. (2002). *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Karaca, F. (2000). Savunma Mekanizmalarına Atıfta Bulunan Atasözleri Işığında Dini ve Kültürel Psikolojiyle İlgili Tespitler. *İslamî Araştırmalar Dergisi* 13 (1), 119-125.
- Kepçeoğlu, M. (1993). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Geliştirilmiş 7. Baskı. Ankara: Gül Yayınevi.
- Kurt, İ. (1997). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Genişletilmiş 2. Baskı. Konya: Mikro Yayınları.
- Kürenov, S. (1995). *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri (Çovdurlar, İğdirler, Söyüncülür)*, Çev: Ali Duymaz. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Necef, E. N. ve Annaberdiyev, A. (2003). *Hazar Ötesi Türkmenleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Onur, B. (2008). *Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*, 8. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Oy, A. (2003). Atasözleri. *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi* (Cilt 3) içinde (ss. 151-201). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Oy, A. (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şükürov, N. (1979). *Türkmen Folklorında Halkın Dünyâgarayışının Şöhlelenişi*. Aşkabat: İlim Neşiryatı.

Tan, H. (1992). *Psikolojik Yardım İlişkileri, Danışma ve Psikoterapi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, 2. Baskı. Ankara: Ecdâd Yayınları.

Türkmen, F. (1995). *Türkmen Şiiri Antolojisi*. Ankara: Türksoy Yayınları.

Veselkov, G. ve Garrıyev, B. (1945). *Turkmenskoye Narodnoye Tvorçestvo (Perevodi s Turkmenskogo)*. Aşkabat: Turkmenogiz.

Yaşar, F. Ö. (2007). Bilgi Toplumu Bağlamında Türk Atasözlerinde “Eğitim” ve “Bilgi” Kavramları Üzerine Düşünceler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (19), 146-158.

Yılar, Ö. (2007). *Halk Bilimi ve Eğitim*, 2. Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.